

KONTNE TEORIJE U DJELU ŠIMUNA BABIĆA

Doprinos Šimuna Babića jest pravilna sistematizacija kontnih teorija personalističke i materijalističke, njihovo objašnjavanje i ukazivanje na slabosti određenih kontnih teorija, a to je utjecaj na razvitak računovodstvene teorije i unapređenje prakse. Kontne teorije nastoje na znanstveni način utemeljiti i objasniti logiku dvojnog knjigovodstva i cilj im je unaprijediti teoriju i praksu knjigovodstva.

Uvod

Prema Ekonomskom leksikonu¹, konto (tal. conto - račun) se opisuje kao račun na kojem se iskazuju stanje i promjene na osnovnim računovodstvenim kategorijama - imovini, obvezama, kapitalu i prihodima, rashodima i poslovnom rezultatu. Konto ima lijevu i desnu stranu koje se uobičajeno označavaju: duguje i potražuje. Na dugovnoj strani konta bilježi se početno stanje imovine i njezino povećanje, a kada se radi o obvezama ili o kapitalu na toj strani, bilježi se njihovo smanjenje. Početno stanje obveza i kapitala i njihovo povećanje bilježe se na potražnoj strani konta, a kada se radi o imovini na toj strani konta, bilježi se njezino smanjenje. Prihodi se iskazuju na potražnoj strani, a rashodi na dugovnoj strani konta.

U ovom su opisu konta sadržana i neka pravila sustava dvojnog (dvostavnog) knjigovodstva², prema kojem se svaka poslovna promjena istodobno i u istom iznosu iskazuje na najmanje dva konta, i to na jednom kontu na dugovnoj strani, a na drugom kontu na potražnoj strani. Iako je sustav dvojnog knjigovodstva nastao

---

* L. Žager, izvanredni profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Članak primljen u uredništvu: 15. 03. 2000.

¹ Grupa autora (glavni urednik Z. Baletić): "Ekonomski leksikon", Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i Masmedia, Zagreb, 1995., str. 417-418 i 166.

² Poznato je da je i njemački pjesnik Goethe tvrdio kako je dvojno knjigovodstvo jedan od najljepših izuma ljudskoga duha i kako bi ga svaki dobâr domaćin morao primjenjivati u svome gospodarstvu.

kao izraz praktičnih potreba raznih poduzetnika (trgovaca) u davna vremena, još i danas se vode brojne rasprave o tome koji je autor prvi opisao sustav dvojnog knjigovodstva.³ Logika dvojnog knjigovodstva čitav niz stoljeća funkcionira bez bitnih promjena, i to na takav način kojim zadovoljava čitav niz različitih zahtjeva prakse. Upravo se zbog toga s pravom ističe da je sustav dvojnog knjigovodstva stvorila praksa. U tom je kontekstu, uloga kontnih teorija, koje se pojavljuju znatno poslije od konta i sustava dvojnog knjigovodstva, u znanstvenom utemeljenju i objašnjenju biti konta i knjiženja na kontima u sustavu dvojnog knjigovodstva.

Klasifikacija kontnih teorija u djelu Šimuna Babića

Pod teorijom se između ostaloga podrazumijeva “logičko uopćavanje iskustva, prakse; uopćeno iskustvo; naučno tumačenje zakonitosti razvitka prirode i društva; znanstveni temeljni pojmovi neke discipline.”⁴ Prema tome, kontne su teorije teorije u knjigovodstvu (računovodstvu) u središtu kojih je razmatranje konta (računa). Objašnjavajući i uopćavajući praksu i različita praktična iskustva, nastoje na znanstveni način utemeljiti logiku dvojnog knjigovodstva (jedan konto duguje, a drugi potražuje). Uobičajeno se ističe da je osnovni cilj tih teorija unaprijediti praksu knjigovodstva, tj. bolje opisati i sistematizirati različita konta i pravila za knjiženje na tim kontima. Osim toga, često se ističe da kontne teorije imaju i pedagoške ciljeve, jer se uz pomoć njih svima onima koji uče računovodstvo lakše opisuju i objašnjavanju glavni pojmovi i zakonitosti, prije svega, pravila knjiženja u knjigovodstvu. Upravo zbog svega što je navedeno, Š. Babić ističe da “nije nikakva slučajnost da kontne teorije zauzimaju centralno mjesto u teoriji dvojnog knjigovodstva”.⁵ Takav je stav bio osobito značajan za prošlo stoljeće i u prva tri desetljeća ovoga stoljeća, jer su u to vrijeme brojni teoretičari mnogo pažnje posvećivali upravo kontnim teorijama i pokušaju da se pravila dvojnog knjigovodstva znanstveno zasnuju i obrazlože. No, u današnje vrijeme u suvremenom računovodstvu kontne teorije više ne zauzimaju tako istaknuto mjesto.

Uvažavajući stavove čitavog niza različitih teoretičara knjigovodstva (računo-

³ Uobičajeno se u svjetskim razmjerima ističe kako je “otac” dvojnog knjigovodstva fra Luca Pacioli. No, u posljednje se vrijeme ta teza osporava i naglašava se da je to doprinos Dubrovčanina Benedikta Kotruljevića. Podrobnije o tome, I. Spremić - L. Žager: Benedikt Kotruljević first described the system of double-entry book-keeping, 20th Annual Congress of the European Accounting Association, Graz, April 1997., str. 141.

⁴ B. Klaić: “Rječnik stranih riječi”, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1986., str. 1340.

⁵ Š. Babić: “Teorija i tehnika računovodstva”, Informator, Zagreb, 1971., str. 205.

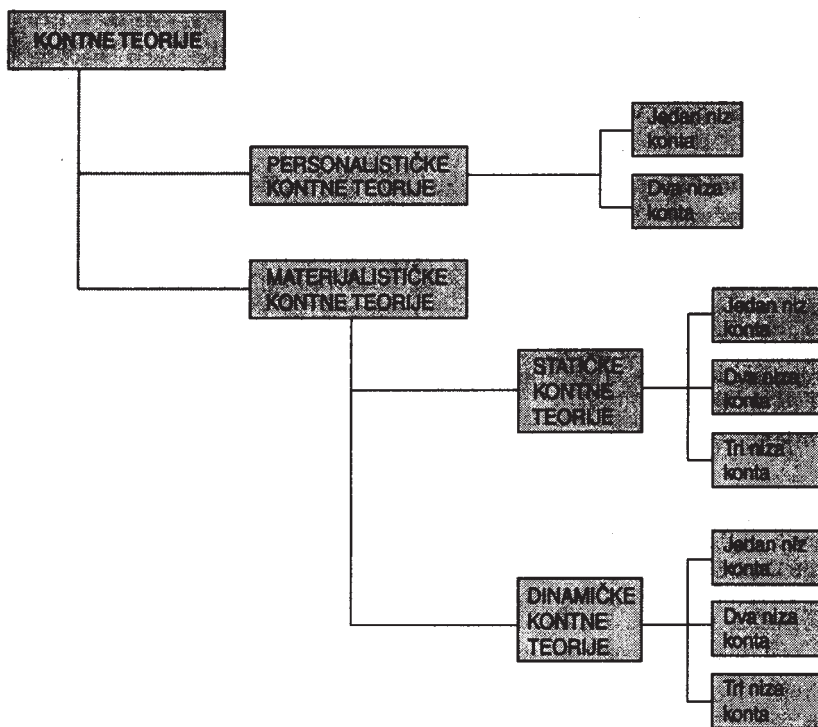
⁶ Vidjeti, primjerice, Š. Babić: “Teorija i tehnika računovodstva”, citirano djelo, str. 205 - 230.; Š. Babić: “Kontne teorije”, Knjigovođa, br. 4-5/1960., Glasilo Društva knjigovođa Hrvatske, str. 41 - 45.; Š. Babić: “Kontne teorije II”, Knjigovođa, br. 8-9/1960., Glasilo Društva knjigovođa Hrvatske, str. 15 - 20.;

Š. Babić: Kontne teorije III, Knjigovođa, br. 10/1960., Glasilo Društva knjigovođa Hrvatske, str. 8 - 14.

vodstva), Šimun Babić u svojim djelima⁶ nije prikazao neke nove kontne teorije, ali je njegov doprinos to što je postojeće kontne teorije pravilno klasificirao, ukazao na najznačajnija obilježja tih teorija te naglasio određene slabosti svake analizirane kontne teorije. To je sasvim sigurno imalo veoma važan utjecaj na razvitak knjigovodstvene (računovodstvene) teorije i prakse u našim uvjetima. U njegovim su radovima kontne teorije podijeljene u dvije skupine, pa se razlikuju personalističke (formalističke) od materijalističkih kontnih teorija. Personalističke su zasnovane na odnosu - jedna osoba duuguje, druga osoba potražuje. Materijalističke teorije polaze od sadržaja konta i mogu biti statičke i dinamičke kontne teorije. Kod statičkih se teorija polazi od bilančne ravnoteže i naglasak je na stanju, tj. na kontima stanja. Nasuprot tome, kod dinamičkih teorija naglasak je na obračunu rezultata, tj. na uspješnim kontima. Navedene teorije, ovisno o složenosti transakcija čijem su objašnjenju usmjerene, uobičajeno se dijele na teorije jednog, dva ili tri niza konta. Klasifikacija tih kontnih teorija prikazana je na slici 1.⁷

Slika 1.

OSNOVNE KONTNE TEORIJE

⁷ Osim kontnim teorijama prikazanim na slici 7., Š. Babić bavio se i različitim "modifikacijama" tih teorija. U tom se kontekstu bavio klasifikacijom računa u sovjetskoj knjigovodstvenoj praksi i

Personalističke kontne teorije

Prema mišljenju Šimuna Babića utemeljitelj personalističke kontne teorije jest toskanski matematičar fra Luca Pacioli⁸. On navodi da se konta nazivaju ime-nima osoba i da svaki konto ima dva dijela na kojima se bilježi zaduživanje i odobravanje, tj. koriste se izrazi “duguje” i “potražuje”. U tom se kontekstu sustav dvojnog knjigovodstva objašnjava na osnovi personifikacije, tj. personalizacije računa. Primjerice, konto blagajne predstavlja blagajnika, konto robe skladištara i sl. “U pogledu svih tih računa vrijedi i jedinstveno pravilo za knjiženje: “duguje” konto osobe koja prima neku vrijednost, a “potražuje” konto osobe koja daje neku vrijednost.”⁹ Bez obzira na određene prigovore¹⁰ koji se mogu uputiti personalističkim kontnim teorijama, činjenica je da su one relativno dobre za objašnjenje jednostavnih dužničko-vjerovničkih odnosa i da su iz tih teorija izvedena i određena pravila koja se i danas ponekad koriste, i to posebno u edukativne svrhe za objašnjenje jednostavnih knjiženja. U tom se kontekstu uobičajeno koristi pravilo: “Tko prima, tajuguje, a tko daje, taj potražuje.”¹¹

Personalističke kontne teorije koje su nastale u vrijeme kada je trgovina bila najznačajnija gospodarska aktivnost dijele se u dvije skupine, i to jednog niza konta i dva niza konta. Personalistička teorija jednog niza konta u pravilu obuhvaća četiri računa od kojih su dva aktivna i dva pasivna.¹² Aktivni su računi: (1) račun dužnika i njegovi predračuni i (2) račun dućana i njegovi predračuni. Pasivni su računi: (1) račun vjerovnika i njegovi predračuni i (2) račun kapitala (račun vlasnika) i njegovi predračuni.

U ovom se slučaju radi o jednom nizu konta, jer su svi računi formalno jednaki i jer na svakom računu koji predstavlja određenu osobu vrijede ista pravila knjiženja. Nasuprot tome, personalističke teorije dva niza konta dijele sva konta na dvije skupine. Prvu skupinu konta čine konta vlasnika na kojima se na dugovnoj strani evidentiraju promjene koje smanjuju čistu imovinu (kapital), a na potražnoj strani evidentiraju se poslovne promjene koje povećavaju čistu imovinu (kapital). Drugu skupinu konta čine konta korespondenata tj. trećih osoba (kupaca, dobavljača i sl.) na kojima se na dugovnoj strani evidentiraju promjene primitaka, a na potražnoj strani promjene izdataka. Prema tome, prema personalističkoj teoriji dva niza konta,

---

klasifikacijom računa u tržišnoj privredi samoupravnoga društva (vidjeti, Š. Babić: “Teorija i tehnika računovodstva”, citirano djelo, str. 239 - 262.; Š. Babić: “Kontne teorije IV”, Knjigovođa, br. 12/1960., Glasilo Društva knjigovođa Hrvatske, str. 1 - 6.). Imajući u vidu prostor i vrijeme u kojem je radio, to je i sasvim razumljivo, ali je promatrano sa stajališta naše postojeće situacije, sasvim sigurno da ta razmatranja nisu pretjerano značajna.

⁸ Vidjeti, Š. Babić: “Kontne teorije”, citirano djelo, str. 41.

⁹ Š. Babić: “Teorija i tehnika računovodstva”, citirano djelo, str. 207.

¹⁰ Vidjeti, Š. Babić: “Teorija i tehnika računovodstva”, citirano djelo, str. 209 - 210.

¹¹ M. Habek - S. Tadijančević - R. Tepšić: “Računovodstvena teorija i metoda”, Progres, Zagreb, 1990., str. 129.

¹² Š. Babić: “Teorija i tehnika računovodstva”, citirano djelo, str. 207.

svaka se poslovna promjena bilježi na kontu vlasnika i na kontu korespondenta (primjerice povećanje čiste imovine, tj. kapitala bilježi se na potražnoj strani konta vlasnika i dugovnoj strani konta korespondenta).

Materijalističke kontne teorije

Statičke kontne teorije

Materijalističke kontne teorije razvijene su zbog toga da bi se otklonile slabosti personalističkih kontnih teorija. Napušta se personifikacija konta, jer je uočeno da knjigovodstvo ne postoji samo zbog evidentiranja jednostavnih dužničko-vjerovničkih odnosa, već i zbog evidentiranja materijalnih stvari kao što su sirovine, zgrade, strojevi, novac i slično. Statičke materijalističke kontne teorije usmjerene su na iskazivanje stanja imovine koja se dijeli na: (1) aktivnu imovinu, koja se sastoji od stvari, prava i novca, (2) negativnu ili pasivnu imovinu, koju čine dugovi prema vjerovnicima i (3) čistu imovinu, koju čini obveza prema vlasniku poduzeća.¹³

Prema statičkoj teoriji jednog niza konta, sve su promjene koje povećavaju aktivu ili smanjuju pasivu pozitivne promjene, a nasuprot tome, sve promjene koje povećavaju pasivu i smanjuju pasivu negativne su promjene. Iz toga proizlaze ova pravila evidentiranja na kontu kao dijelu bilance (slika 2) Šimuna Babića, u ovom kontekstu, najčešće smatraju zastupnikom materijalističke statičke kontne teorije jednog niza konta.¹⁴

Slika 2.

PRAVILA EVIDENTIRANJA NA KONTIMA BILANCE

Duguje (+)	KONTO	Potražuje (-)
Početno stanje aktive Povećanje aktive Smanjenje pasive		Početno stanje pasive Povećanje pasive Smanjenje aktive

¹³ Vidjeti, Š. Babić: "Teorija i tehnika računovodstva", citirano djelo, str. 211. Uvažavajući današnju terminologiju, može se istaknuti da je riječ o bilanci kojoj se u aktivni nalazi imovina (1), a u pasivi su obveze (2) i kapital, tj. glavnica (3).

¹⁴ Vidjeti primjerice, M. Habek - S. Tadijančević - R. Tepšić: "Računovodstvena teorija i metoda", citirano djelo, str. 131 ili D. Lončar-Galek: "Doprinos Šimuna Babića razvoju računovodstvene teorije i unapređenju računovodstvene prakse", (Magistarski rad), Ekonomski fakultet Zagreb, 1988., str. 71.

Osim statičke teorije jednog niza konta, postoje i statičke teorije dva i statičke teorije tri niza konta. U kontekstu statičke teorije dva niza konta posebno se ističe Papeova klasifikacija poslovnih događaja i pravila knjiženja koja proizlaze iz te klasifikacije. Prema toj klasifikaciji razlikuju se četiri vrste poslovnih događaja, tj. četiri osnovna bilančna kretanja ili bilančne promjene, i to:¹⁵

- (1) Centripetalna kretanja koja prikazuju kretanje imovine u poduzeće iz okruženja (duguje konto aktive i potražuje konto pasive),
- (2) Centrifugalna kretanja koja prikazuju kretanje imovine iz poduzeća u okruženje (potražuje konto aktive iuguje konto pasive),
- (3) Koncentrična kretanja koja prikazuju kretanje imovine u samom poduzeću (duguje konto aktive i potražuje konto aktive) i
- (4) Periferijska kretanja koja prikazuju kretanja koja se odvijaju u okruženju poduzeća (duguje konto pasive i potražuje konto pasive).

Slika 3.

PRAVILA KNJIŽENJA NA KONTIMA AKTIVE, DUGOVA I KAPITALA

(+)	AKTIVA	(-)
Početno stanje Povećavanje		Smanjivanje
(+)	DUGOVI	(-)
Smanjivanje		Početno stanje Povećavanje
(+)	KAPITAL	(-)
Smanjivanje		Početno stanje Povećavanje

¹⁵ Š. Babić: "Kontne teorije II", citirano djelo, str. 19.

Prema statičkoj teoriji tri niza konta razlikuju se ova konta: (2) konta aktive (imovine), (2) konta dugova (obveza) i (3) konta kapitala (glavnice).

Prema ovoj se teoriji pravila knjiženja na tim kontima prikazna na slici 3.¹⁶

Dinamičke kontne teorije

Drugu skupinu materijalističkih kontnih teorija čine dinamičke kontne teorije. Za razliku od statičkih teorija, u kojima je naglasak na stanju imovine, obveza i kapitala, tj. na bilančnoj ravnoteži i kontima stanja koja čine tu ravnotežu, kod dinamičkih kontnih teorija, naglasak je na stvaranju i utvrđivanju rezultata. Kod ovih se teorija uvažava činjenica neprekidnog transformiranja imovine u rashode, čime se stvaraju određeni učinci, a zatim se realizacijom (prodajom) tih učinaka stvaraju prihodi. Rezultat se utvrđuje kao razlika prihoda i rashoda i uz pomoć toga rezultata opet se stvara bilančna ravnoteža.

Dinamičke kontne teorije objašnjavaju sustav dvojnog knjigovodstva na osnovi kretanja vrijednosti. Razvijene su na početku ovoga stoljeća i predstavljaju suvremene kontne teorije. Primjerene su postojećim uvjetima privređivanja, ali je njihov nedostatak u tome što su nepodesne i s pedagoškog stajališta, jer je tumačenje knjiženja prema tim teorijama znatno složenije od pristupa koji se uvažava kod statičkih teorija. I te se teorije dijele u tri skupine, pa se razlikuje statičke teorije jednog, dva i tri niza konta. Prema teoriji jednog niza konta, sva imovina kojom raspolaže poduzeće predstavlja rashode koji su potrebni u procesu stvaranja prihoda. Rashodi se evidentiraju na dugovnoj, a prihodi na potražnoj strani konta.

Prema teoriji dva niza konta razlikuju se konta učinaka i konta plaćanja.¹⁷ Na kontu učinaka na dugovnoj strani bilježi se ulaz učinka, tj. rashod, a na potražnoj strani bilježi se izlaz učinka, tj. приход. Na kontu plaćanja na dugovnoj strani bilježe se primici (ulaz plaćanja), a na potražnoj se strani bilježe izdaci (izlaz plaćanja). Dinamička teorija tri niza konta obuhvaća ova konta: konta imovine i kapitala, konta primitaka i izdataka i konta rashoda i prihoda. Pravila knjiženja na tim kontima prikazana su na slici 4.¹⁸ Ova kontna teorija, sasvim sigurno, najbliža je postojećim uvjetima privređivanja i postojećoj regulativi koja se primjenjuje u računovodstvu. Prvi niz konta opisuje bilancu, drugi niz konta usmjeren je na izvještaj o novčanim tokovima, a treći niz konta obuhvaća prihode i rashode, tj. usmjeren je na račun dobiti i gubitka (izvještaj o dobiti).

¹⁶ Š. Babić: "Teorija i tehnika računovodstva", citirano djelo, str. 222.; ako se usporede slika 2. i 3. može se zaključiti da između njih ne postoji nikakva bitna razlika.

¹⁷ Š. Babić: "Kontne teorije III", citirano djelo, str. 8-9.

¹⁸ M. Habek - S. Tadijančević - R. Tepšić: "Računovodstvena teorija i metoda", citirano djelo, str. 134-135.

Slika 4.

PRAVILA KNJIŽENJA U DINAMIČKOJ TEORIJI TRI NIZA KONTA

+	KONTO IMOVINE I KAPITALA		-
Imovina		Kapital	
+	KONTO PRIMITAKA I IZDATAKA		-
Primici		Izdaci	
+	KONTO RASHODA I PRIHODA		-
Rashodi		Prihodi	

Zaključak

Šimun Babić, ugledan ekonomist i sveučilišni profesor, u svom bogatom stvaralačkom opusu koji je rezultirao velikim brojem objavljenih radova, bavio se, između ostaloga, i problematikom unapređenja teorije i prakse računovodstva. U tom kontekstu izuzetno značajno mjesto pripada i kontnim teorijama. Povijesno gledano, kontne su se teorije pojavile mnogo poslije samoga konta i sustava dvojnog knjigovodstva koji je stvoren u praksi. Taj je sustav dvojnog knjigovodstva stoljećima funkcionirao izuzetno dobro, iako on nije u potpunosti teorijski obrazložen. Na svršetku prošloga i na početku ovoga stoljeća brojni teoretičari računovodstva pokušavaju na znanstveni način objasniti i znanstveno zasnovati sistematizaciju konta i pravila evidentiranja na tim kontima u sustavu dvojnog knjigovodstva. Taj proces rezultira brojnim kontnim teorijama koje su izuzetno značajne u procesu obrazovanja računovođa i koji za krajnji cilj imaju unaprijediti postojeću računovodstvenu praksu.

Problematici kontnih teorija Šimun Babić posvetio je mnogo pažnje. Njegov je doprinos u tome kontekstu pravilna sistematizacija brojnih kontnih teorija, njihovo objavljivanje te ukazivanje na dobre i loše strane pojedinih kontnih teorija koje se uobičajeno dijele na formalističke ili personalističke i materijalističke kontne teorije. Personalističke su zasnovane na odnosu - jedna osoba duguje, druga osoba potražuje. Materijalističke teorije polaze od sadržaja konta i mogu biti statičke i dinamičke kontne teorije (jedan, dva ili tri niza konta). U postojećim se suvremenim uvjetima problematici kontnih teorija posvećuje mnogo manje pažnje, nego što je to činjeno u vrijeme i u djelima Šimuna Babića. Razlog je tome čitav niz pragmatičnih rješenja koja su prevladala u računovodstvu i koja se svode na to da se mora znati kako nešto napraviti, a mnogo se manje pažnje posvećuje pitanju: zašto se to radi baš na taj način i kako to napraviti kvalitetnije i bolje? Ipak, bez obzira na to, potrebno je

istaknuti da su kontne teorije razmatrane u djelu Šimuna Babića znatno utjecale na razvitak računovodstvene teorije i na unapređenje računovodstvene prakse u našim uvjetima.

LITERATURA:

1. *Š. Babić*: "Kontne teorije", Knjigovođa, br. 4-5/1960., Glasilo Društva knjigovođa Hrvatske.
2. *Š. Babić*: "Kontne teorije II", Knjigovođa, br. 8-9/1960., Glasilo Društva knjigovođa Hrvatske.
3. *Š. Babić*: "Kontne teorije III", Knjigovođa, br. 10/1960., Glasilo Društva knjigovođa Hrvatske.
4. *Š. Babić*: "Kontne teorije IV", Knjigovođa, br. 12/1960., Glasilo Društva knjigovođa Hrvatske.
5. *Š. Babić*: "Teorija i tehnika računovodstva", Informator, Zagreb, 1971.
6. Grupa autora (glavni urednik Z. Baletić): "Ekonomski leksikon", Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i Masmmedia, Zagreb, 1995.
7. Grupa autora: "Ekonomska enciklopedija II", Savremena administracija, Beograd, 1986.
8. *M. Habek - S. Tadijančević - R. Tepšić*: "Računovodstvena teorija i metoda", Progres, Zagreb, 1990.
9. *B. Klaić*: "Rječnik stranih riječi", Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1986.
10. *D. Lončar - Galek*: "Doprinos Šimuna Babića razvoju računovodstvene teorije i unapređenju računovodstvene prakse", (Magistarski rad), Ekonomski fakultet Zagreb, 1988.
11. *I. Spremić - L. Žager*: "Benedikt Kotruljević first described the system of double-entry book-keeping", 20th Annual Congress of the European Accounting Association, Graz, April 1997.

Chart of Accounts Theories in Šimun Babić's Work

Summary

Chart of accounts theories have in the focus of their considerations the account and rules of account records in the system of double-entry book-keeping. They try to establish and explain the logic of double-entry book-keeping in a scientific way. The goal of these theories is to improve the theory and practice of book-keeping. They include two fundamental groups, and these are personal and materialistic chart of accounts theories. Personal are based on the following relation-one person owes, the other person demands. Materialistic theories start with the content of account and can be static and dynamic account theories. The contribution of Šimun Babić within the context is regular systematization of these chart of accounts theories, their explanation and implication of weaknesses of specific chart of accounts theories, what influenced development of accounting theory and improvement of practice.